

Vaqif YUSİFLİ,
filologiya elmləri doktoru

HƏYATDAN GƏLƏN SƏSLƏR

Nəsrin "ağır artilleriyası", "epik vüsətin zirvəsi" sayılan janrı romandır. Bəs povestinin yeri? V.Q. Belinski öz zamanında yazırdı ki, "jurnalin hər bir nömrəsində povest olmadığıda sanki cəmiyyət içərisinə ayaqqabısız və qalstuksuz idaxil olursan. Povest romandan alınan bir fəsildir, bizim böyük və uzun kitablar oxumağa vaxtımız yoxdur, bir sözlə, bizə povest lazımdır. Hekayə isə romandan və povestdən qoparılmış bir səhifədir".

Bəziləri iddia edir ki, o "səhifədə" nə geniş epik lövhələr, nə çoxsaylı xarakterlər, nə də mürəkkəb, başlanğıcdan sonna pilə-pillə "yol gedən" süjet xətti ilə qarşılaşmaq mümkün deyil. Amma dünya və elə Azərbaycan ədəbiyyatında hekayənin elə şedevr nümunələri var ki, ən kamil romanlar, povestlər qədər bədi təsir gücünə malikdi. "Poçt qutusu", "Usta Zeynal", "Qurbanəli bəy" (C.Məmmədquluzadə), "Şeyx Şağan" (Ə.Haqqverdiyev), "Cənnətin qəbzisi" (Y.V.Çəmənzəminli), "Qaraca qız" (S.S.Axundov), "Məktub yetişmədi" (A.Şaiq), "Firuzə" (C.Cabbarlı), "Qırçı və qızıl-gül" (İ.Əfəndiyev), "Xəzan yarpaqları" (S.Qədirzadə), "Astanə", "Bayatı Şiraz" (Y.Səmədoğlu), "Baladadaşın ilk məhəbbəti" (Elçin), "Qızıl ilan" (İ.Şıxlı), "Dantenin yubileyi" (Anar), "Şəppəli" (İ.Hüseynov, bu hekayələr Azərbaycan nəsrinin "ikiçik" janrda mükəmməl nümunələridir.

Cəlilabadda yaşayan, artıq yeddi kitabın müəllifi olan, bir hekayəçi kimi tanınan Meyxoş Abdullah da heç şübhəsiz, bu yazarı ənənəyə sadıq qalmağa çalışır. Hələlik sonuncu-yeddinci "Qapısı gecə döyülən qadın" kitabında da Meyxoşun təzə, yəni son illərdə yazdığı hekayələri toplanıb.

Meyxoş oxuduğu kitablardan deyil, həyatda gördüyü, rastlaşdığını, müşahidə etdiyi real hadisələrdən ədəbiyyata gəlib. Həyat isə çox mürəkkəbdir. Xüsusilə, çağdaş dövrümüz bir-birilə ziddiyyət təşkil edən hadisələrlə, mənəviyyat aləmində baş verən qarşıdurmalarla, gün-cüzarana gedib çıxan qayğılarla, yurddan-yuasından didərgin düşən insanların doğma ocağa qayıtmaq həsrətiylə və ən başlıcası, yaşadığımız bu Müstəqillik dövrünün doğurduğu hiss-həyəcanlarla (sevinci də var. kədəri də) diqqəti cəlb edir. Elə bil ki, biz yeni bir aləmə düşmüşük, müasir həyatın gözəllikləri ilə sovet dövrünün təzadları arasında çırpınan insanların görürük, amma illər boyu arzuladığımız bu müstəqillik sevinci ilə yaşamaq bütün çətinlikləri unutturur bizə.

Deməli, bir hekayəçi üçün mövzu qıtlığı olmasın gərək. Sadəcə, oturub yazmaq və bu dövrün insanını, o insanın hiss və həyəcanlarını, sevincini, kədərini ümumiləşdirənsən.

Meyxoş Abdullahın hekayələrində də Zaman və Məkan xətləri bir-birilə çarpazlaşır-təsvir olunan hadisələr sanki lap qarşımızda cərəyan edir, bizə tanış olan məhəllələrdə, kəndlərdə, ailələrdə baş verir.

Meyxoş Abdullahın kitabındakı ilk hekayəsinin adı "Üşüyən yarpaqlar"dır. Müəllif bu hekayədə ömrünü tənhalıq içində bada verən bir qadının taleyindən söz açır. "Əri başqa bir qadın tapıb, onu atıb gedəndən sonra bu xəyanəti ona bağışlaya bilmirdi Qadın sevdiyi adamı bağışlaya bilmərsə, ona nifrət edirsə, demək, bir vaxtlar onu dəlicəsinə sevirmiş" fikrini belə qəbul etmək istəmirdi. ..Ömründə birinci dəfəydi ki, kişi iyi gəlməyən yatdığı yataqdan, ev-eşiyindən acığı gəlirdi. Qadının keçirdiyi bu təbii hissələr onun tənhalıqda keçən ömrünü, psixoloji ovqatını doğru şərh edir. Amma hekayədə ən uğurlu detallar qadının ağaclarla, quşlarla söhbətidir. "Necə illərdi ki, dərd-sərini çinarla bölüşər, sirrini ona danışardı". O çinar ağacında iki qumru quşu bala çıxarırdılar. "O çinar ağacını özünə bənzədirdi. Çinar ağacı da onun kimi yavaş-yavaş qocalıb, yaşlaşırdı. Payızın soyuq nəfəsi çinar ağacının yarpaqlarını saraltmışdı. Budağından qopub yerə lüşən yarpaqlar intihar edən adamlara bənzəyirdilər". Əlbəttə, bu müqayisə kədər doğurur, amma qadının ruhi-mənəvi sarsıntılarının dolğun ifadəsi kimi diqqəti cəlb edir. "Əlindəki yarpağa diqqətlə baxdı. Bir vaxtlar yam-yaşıl olan, indii isə saralmış bu yarpaq üşüyürmüş kimi titrəyirdi; eynən, Nuridənin payız ömrünün tənhalığı kimi".

Niyə mən Meyxoş Abdullahın yeni kitabında ilk hekayəsi ilə başladım? Səbəbi budur ki, Meyxoşun bir qisim hekayələri mənəvi-əxlaqi səpgidə olan ailə-məişət mövzusunda: kişinin qadına-həyat yoldaşına xəyanəti, Ata-oğul münasibətləri,, baş tutmayan sevgilər. "Baş tutmayan intihar"da iki qadın dərdləşir. Birinci qadın "sevdiiyim adam mənə xəyanət edib,-deyə çıxır. "Ona elə bağlanmışam ki, bir dəcəliyə də olsun yaşaya bilmirəm. İnənin, adicə suyu belə ondan icazəsiz içmək istəmirəm, mən onunla nəfəs alıram"- ona "xəyanət edən" kişinin isə ailəsi var. Amma o kişi həmin bu ikinci qadının eridir və dəfələrlə öz halalca arvadını da aldadıb. Əlbəttə, qadın-kişi "xəyanətləri" ədəbiyyatda təzə mövzu deyil, amma Meyxoş bu he-

kayədə iki oxşar qadın talelərini bir araya gətirir, aldadılanların faciəsini əks etdirir. Belə hekayəyə hes sonluq da lazım deyil ki, biləsən bu aldadılanların aqibəti necə olacaq.

Meyxoş Abdullahın o kitabda toplanan ən yaxşı hekayələrindən biri "Nəğmə müəllimi"dir. "1992-ci ilin yazı. Cəbhədə ağır döyüşlər gedirdi". Belə günlərin birində cəbhəyə könüllülər gəlir və onların arasında Əli Cabbarov adlı bir nəğmə müəllimi də var. Çox cavandır, batalyon komandiri hirsələnir ki, nəğmə müəlliminin burada nə işi var, olmaya düşmənlərə "Qarabağ şikəstəsi" oxuyacaq? Cavabı isə belədir:

"Mən buraya döyüşməyə gəlmişəm, yoldaş komandır. Məgər nəğmə müəllimi vətəni sevməz". Etiraf edək ki, bizim nəsrimizdə müharibə mövzusunda əsərlərin sayı o qədər də çox deyil. Bəlkə elə, lazım da deyil. Amma "Nəğmə müəllimi" kimi hekayələr lazımdır ki, müharibəni görməyən və bu barədə təsəvvürü olmayanlar belə hekayələri oxusunlar, o nəğmə müəllimi kimi Vətəni sevsinlər və get-gedə döyüşdən-döyüşə bərkiyən, mətinləşən bu cavan oğlanın necə qəhrəmanlıq göstərdiyinin, necə həlak olduğunun şahidi olsunlar.

Meyxoş Abdullah əksər hekayələrində xarakter yaratmağa can atır və bəzən bir obrazın taleyi ilə cəmiyyətimiz üçün səciyyəvi olan mətləblərə toxunur. Məsələn, "Maaş günü" hekayəsində kiçik bir idarədə çalışan Səidin maaşını alandan sonra pulu borclu qaldığı adamlara paylayır-dükənçiyə, işiq pulu yığana, həyat yoldaşına, uşağının əlavə məşğələ müəlliminə və s. Axırda cibində iyirmi qəpik qalır. Çox tanış mənzərədir, eləmi? Və Səidin keçirdiyi psixoloji hallar, ağılmalı vəziyyəti hekayədə bir kədər hissi yaradır, bizcə, bunu kədərli komediya da adlandırmaq olar.

"Dəli Bəybala" -bu hekayə isə adamların gülüb-ələ saldıqları, lakin çoxlarının ağlından iti olan bir insanın taleyiindən

söz açır. Əlbəttə, onda Kefli İsgəndərlik heç nə yoxdur. Sadəcə, ağılı-başı yerindədir amma mühit, yaşadığı məhəllənin adamları onu "Dəli Bəybala" deyər çağırırlar. Amma "Məhəllə uşaqları Bəybalanı dəli, ağılsız saydıqlarına görə, öz gizlin işlərini də onun yanında açıb danışar və elə düşünərdilər ki, Bəybala belə şeyləri anlamır. Əslində, Bəybala bu axmaq uşaqların bütün axmaq işlərindən xəbərdar idi. Amma öz-özünə fikirləşərdi ki, mən dəliyəm, özümü onlara tay tuta bilmərəm". Amma Bəybalanı yandıran tək-cə tay-tuşlarının ağılsız hərəkətləri deyildi, böyükün yanlıs hərəkətləri idi.

Beləliklə.mühit Bəybalanı öz sırasından, adamlıq cərgəsindən çıxarır və "dəlilik" də elə buradan başlayır. Bəybala sevir, amma "sevgilisi" də onu dəli zənn edir. Bu da Bəybalanı doğrudan da ağılsız hərəkətlərə sövq edir, amma onun "sevgilisi" Qəmzə bir neçə il keçəndən sonra ağıllı adamların qurbanına çevrilir. Dəli Bəybala "günlər ötdükcə şahidi olduğu hadisələrə tab gətirmir. Az qalırdı ki, başına hava gəlsin". Deməli, müəllif dəli olmayan, ağılı-başı yerində olan bir insanın faciəsini bizə göstərir. Hekayə boyu Dəli Bəybalanın nələr keçirdiyinin, hansı mənəvi əzablara düşər olduğunu şahidi oluruq. Nicat yolu varmı? Yox, çünki Dəli Bəybala Kefli İsgəndər deyil ki, sonda ona dəli deyənlərin üzünə tüpürsün. Onun gücü yalnız "Qəmzənin yasına gələn kişilərin maşınlarının təkerləri altına mıxdan, mismardan qoyub hamısını partlatmağa" çatır.

Meyxoş Abdullahın bir sıra hekayələri novella tərzində yazılmışdır. Novella da hekayənin bir növüdü, sadəcə bu tipli hekayələrin sonluğu gözənilməzdir. "Varlı adamın pencəyi"ndən pul tapılır, qulluqçu qadın evində xidmətçi olduğu sahibədən işlədiyinin pulunu ala bilmir. Sahibə pul əvəzinə ona ərinin heç vaxt geyinmədiyi paltarlarından verir. Qulluqçu qadın bu paltarları evinə gətirir. Uşaqlar bu paltarları atalarına geyindirirlər.Qadın ərinin əynindəki paltarları soyundurmağa başlayır. "Elə bu vaxt qərribə bir hadisə baş verdi, pencəyin as-tarından bir büküm pul qadının ayaqları altına düşdü Duruxub qaldı, sanki on uqara basırdı.-Bu nədir, ilahi, yoxsa mən yuxu görürəm?!.. _Pullı! -deyə o, dəli kimi qışqırdı.- Pu-

lumuz var,özü də çoxluca Biz yaşayacavğıq, biz ölməyəcə-yik".

Başqa bir novella-"Qanlı tablo". "Höküməli ucaboy, arıq vücudlu, gözləri gömgöy olan nataraz bir kişiydi. O qədər arıq idi ki, belinin dəvə kimi donqarı çıxmışdı. Səhərdən axşama kimi bir yerdə qərar tutmayaraq ora-bura vurnuxurdu. Gördüyü işlər də ya yarıpıçıq olardı, ya da heç nəyə kar olmazdı"- müəllif hekayənin qəhrəmanının zahiri əlamətlərini belə təqdim edir.Həmin bu Höküməli kişi xasiyyətcə səbətsiz və nataraz adamdır. Və bir gün qərara alır ki, arvadını boşasın Səbizəylə, "şəhərin əksər kişilərinin aş-nasıyla" evlənsin. Oğlu İmran atasına deyir ki belə iş tutma, ayıbdır, deməzlər ki, bu kişinin üç qızı, bir oğlu var, gedib arvadının üstünə arvad gətirir? Amma nataraz ata oğlunu eşitməyir, ata-oğul tutaşirlar-"artıq o, nə edəcəyini ağlına belə yerləşdirə bilməyərək atasının üstünə yeridi. Atasının başı zərblə divara dəydi". Atası yavaş-yavaş yerə çökməyə başladı.

"İmran sanki yuxudaydı, nə etdiyini indii anlayırmış kimi atasının qana bulaşmış cəsədini qucaqladı. Elə bu vaxt arxadan başına dəyən ağır bir alətin təsirindən gözləri qaraldı. Həmin anda onun başından fısqıran qızıl qan divardakı tabloda fon yaratdı. Qanrılıb geri baxanda anasını gördü".Maraqlı hekayədir, eləmi? Amma fikurimizcə, Meyxoş Abdullah belə bir hadisəni bəlkə də özündən uydurub, di gəl ki, uydurma olsa da, atasına-oğul üçlüyünün (ana son anda ölmüş ərinin intiqamını oğlundan alır) xoşagəlməz sonluğunu təqdim edir.

Meyxoş Abdullahın digər hekayələrindən də söz açə bilərdim. Hekayədə hadisəçiliyin, nəql etmənin bir nümunəsi kimi "Kişi kimi", "Terrorçu" "Mənə bacı demə, günahdır", "Qapısı gecə döyülən qadın", "Mininci adam" hekayələri oxunaqlıdır. Amma çox istərdik ki, Meyxoş Abdullah gələcək hekayələrində daha ciddi mətləblərə toxunsun. Doğrudur, onun hekayələrinin əksəriyyəti həyatdan gələn səslərdir, insanların qarşılıqlı münasibətlərini əks etdirən lövhələrdir, amma bu hekayələrdə elə bil nəse çatışmır. Bu çatışmayan isə hadisələrdən problemlərə doğru keçidin bir qədər zəif təsir bağışlamasıdır.

Amma Meyxoş Abdullahın hekayələri süğüt edir ki, o, get-gedə bir yazıçı kimi hekayə janrında uğurlar qazanır."nəğmə müəllimi" hekayəsini yazan müəllifə inanırıq.